

Vragen rond de economie van het bos

Nu het Meerjarenplan volop in discussie is, nu ook al door het probleem van de landbouwoverschotten uitbreiding van het bosareaal actueler is dan ooit, nu de beduchtheid in bepaalde kringen voor op productie gerichte bosbouw en bosuitbreiding toeneemt, worden steeds meer onlustgevoelens over de bedrijfsresultaten in de bosbouw over ons uitgestort. Dat is soms terecht, soms voorbarig, soms onjuist, maar heeft in elk geval een kritische benadering.

Wat is er aan de hand

Sinds heel lang zijn klachten over de geringe rentabiliteit van de bosbouw, hier en in tal van andere landen,

een helaas gewone zaak. Er moet dus wel iets aan de hand zijn. De klachten zijn overal en steeds dezelfde: de kosten zijn te hoog, de houtprijzen zijn te laag en de kosten stijgen sneller dan de opbrengsten. Het zijn uiteraard vooral de particuliere bouseigenaren, en in ons land daarom ook het Boschap, die regelmatig de aandacht voor deze problematiek vragen. Daarbij wordt overigens zelden onderscheid gemaakt tussen bestaand bos en nieuwe herbebossingen.

Het zijn ook deze bouseigenaren die zich nogal eens verzetten tegen bosuitbreiding omdat zij vrezen dat door vergroting van het houtaanbod hun eigen hout moeilijker kan worden afgezet en de prijzen eerder onder druk zullen komen te staan dan dat ze zullen stijgen. Dat is op het eerste gezicht niet zo'n onbegrijpelijke reactie, omdat men let op de huidige industriële rondhoutverwerkingscapaciteit. Maar men vergeet dan wel dat we leven in een land dat 92% van zijn houtbehoefte in enigerlei vorm moet importeren en dat deel uitmaakt van een Europese Gemeenschap die ook, met ruim 50%, sterk importbehoefte is. Als onder deze omstandigheden maar continu in voldoende hoeveelheden hout ter beschikking komt, wordt in de regel vrij snel de houtverwerkingscapaciteit en daarmee de vraag naar rondhout uitgebreid. Schotland is daarvan recent weer een goed voorbeeld.

Terug naar de bedrijfsresultaten.

De belangrijkste bron van gegevens over de rentabiliteit van het bestaande Nederlandse bos vormen de jaarlijkse publikaties van het Landbouw-Economisch Instituut (LEI), getiteld „Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw”. Het zijn uiterst nuttige, onderhand vrijwel onmisbare cijfers die door de jaarlijkse publikatie ook een uitstekend beeld geven van het verloop van de bedrijfsuitkomsten. Het zijn ook heel complete gegevens in die zin dat ze een genuanceerd beeld geven. Juist daarom is het zo jammer dat er in de praktijk meestal een incompleet, om niet te zeggen oppervlakkig gebruik van deze gegevens wordt gemaakt. Zelden of nooit ziet men in de pers en hoort men in gesprekken, ook in de Tweede Kamer, over andere cijfers praten dan over het gemiddelde bedrijfsresultaat in „de” particuliere bosbouw zoals het LEI dat publiceert. „Het bedrijfsresultaat van de Nederlandse bossen is weer negatief”, „Nederlands bos iets minder verliesgevend”, aldus de koppen die men jaarlijks, na de publikatie van de LEI-gegevens, in de pers tegenkomt. Juist, maar ook

Hier in de beroemde eikenbossen van Bellême, Frankrijk, zijn beuken in menging met eiken geplant met een puur economisch doel: ze moeten door hun schaduwwerking de eiken een takvrij stamstuk bezorgen. De kosten van de beuk moeten in dit geval in de kosten van eikenhoutproductie worden meegenomen.

onjuist. Want die LEI-publikaties bevatten nog zoveel meer!

Het belangrijkste daarvan zijn gegevens over de grote variatie in de bedrijfsuitkomsten in de bosbouw en een analyse van die uitkomsten.

Zo is het *gemiddelde* bedrijfsresultaat in de particuliere bosbouw in 1985 minus 20 gulden per ha geweest. Maar in 45% van de onderzochte bosbedrijven was het resultaat positief! En opvallend daarbij is dat in de periode 1976-1982 de positieve resultaten werden behaald in bosbezittingen waar niet alleen sprake was van lagere arbeidskosten maar waar ook meer hout werd gekapt ($3,8 \text{ m}^3$ per ha tegenover $2,2 \text{ m}^3$). Helaas weten we niet wat de potentiële kap was, wat de bouseigenaren dus hadden kunnen kappen zonder bosbouwkundig over de schreef te gaan, zonder de toekomstige productiecapaciteit van hun bos aan te tasten. Toch zou je dat moeten weten om het beeld te completeren. De gemiddelde houtkap in 1984 met 3 m^3 per ha was in elk geval wel erg laag, als we er van uitgaan dat de gemiddelde aanwas van het Nederlandse bos rond 4 m^3 is.

Dan nog iets. Het LEI onderzoekt conscientieus de kosten die de bouseigenaren maken. Maar wat ontbreekt (en wat ook niet primair op de weg van het LEI ligt) is een kritische, op een goede analyse berustende bosbouwkundige beoordeling van de betrokken bedrijven. Je zou graag een antwoord willen hebben op vragen als: In hoeverre is de bosbezitter zo rationeel mogelijk bezig?

In hoeverre maakt hij gebruik van de modernste bosbouwkundige inzichten en kennis?

In hoeverre spelen andere dan economische overwegingen een rol bij de indeling, samenstelling en behandeling van zijn bos, overwegingen die zeer respectabel kunnen zijn maar die wel geld kosten en die vaak wat al te makkelijk aan de debetzijde van de productie van hout worden opgevoerd?

Pas als men op deze vragen een antwoord heeft weet men hoe de bedrijfsuitkomsten moeten worden geïnterpreteerd. Mijns inziens moet het bosbouwkundig onderzoek samen met het LEI daaraan snel wat meer aandacht gaan besteden.

Waarom is zo'n nadere analyse, het verkrijgen van een dieper inzicht in de achtergronden van de bedrijfsuitkomsten nu belangrijker dan ooit?

Omdat de bedrijfsresultaten in de Nederlandse bosbouw, tot voor kort een vrijwel exclusieve zorg van de bosbouw zelf, in de laatste tijd een veel bredere belangstelling hebben gekregen. Dat betreft niet alleen parlement en overheid, die zijn er al langer mee bezig, en terecht. Dat zijn ook andere belanghebbenden bij het bodembegebruik dan de bosbouw. Uiteraard vanuit verschillende invalshoeken en in verschillende mate van bezorgdheid maar verder nogal eensgezind verwijzen zij naar de negatieve en dan alweer de *gemiddelde* cijfers zoals die uit het LEI-onderzoek blijken.

Zo worden deze cijfers aangevoerd als argument dat de aanleg van nieuwe bossen op landbouwgronden of ook herbebossing in het huidige bosareaal niet rendabel is. Vaak wordt het dan anders uitgedrukt: „De productie van hout is onrendabel; men kan daarom de landbouwgronden en de bestaande bossen beter voor iets anders gebruiken dan om hout te produceren!”

Hier is een denkfout in het spel waarop, ook vanuit de bosbouw, veel te weinig wordt gewezen. De bossen die in het LEI-onderzoek aan de orde zijn werden **in het verleden** aangelegd en zijn, als de leeftijdsklassenverhouding van die bossen een beetje klopt, gemiddeld 30 tot 40 jaar. Dat betekent dat zij zijn geplant en vele decennia lang zijn behandeld volgens verouderde inzichten. Ze zijn aangelegd met de kennis van zaken van lang

Een populierenbos in Oostelijk Flevoland is voorzien van een prachtige onderbegroeiing, vooral langs de randen. Dat is in geen enkel opzicht schadelijk voor de houtproductie maar ook niet nodig. Daarom moeten de kosten die deze onderbegroeiing met zich meebrengt niet op de houtproductie drukken maar apart worden opgevoerd en zouden, formeel, uit andere bronnen dan houtopbrengst moeten worden betaald.

geleden, zeker die delen die nu de zwaardere dunningen en de eindkap, dus de houtopbrengsten leveren en daarmee een grote invloed op het bedrijfsresultaat hebben. We beschikken echter tegenwoordig over:

- een veel beter inzicht in de groei van de verschillende boomsoorten op de verschillende groeiplaatsstypen die ons land rijk is; we kunnen dus veel beter dan voorheen de produktiemogelijkheden van die groeiplaatsen benutten.
- een veel beter sortiment rassen en herkomsten van de verschillende boomsoorten; daarmee zijn productie-verhogingen van vele tientallen procenten tot meer dan honderd procent mogelijk.
- een veel betere kennis van de behandeling van de groeiplaats, en wel zo gericht dat die het meest productief is zonder aan kwaliteit in te moeten boeten.

Dit alles maakt het **absoluut onmogelijk en daardoor ook zinloos om de bedrijfsresultaten van het bestaande bos te gebruiken om de aanleg van nieuwe bossen of een herbebossing in het bestaande areaal te beoordelen, laat staan te veroordelen!** Men mag dit evenmin doen als het beoordelen van de toekomst van de landbouwproductie aan de hand van materiaal en technieken van, laten we zeggen, vlak na de laatste wereldoorlog. Wellicht dat deze vergelijking met de landbouw de problematiek wat duidelijker maakt waarmee de bosbouw door zijn zo lange productie-perioden steeds weer wordt geconfronteerd, ook als het gaat om prognoses van bedrijfsuitkomsten.

Hoe dan wel inzicht geven in te verwachten financiële resultaten? Daarop kom ik later terug.

Men zal op nog iets moeten letten en dat geldt voor een ieder die te oordelen heeft of zonder meer een oordeel wil geven over bedrijfsresultaten in de bosbouw en over de rentabiliteit van de houtproductie (want die twee zijn niet hetzelfde!).

Onze bossen, en nu spreek ik over de bossen in Midden- en West-Europa, onderscheiden zich van de meeste bossen elders in de wereld doordat zij zijn gefundeerd op een lange bosbouwkundige ervaring en op een bosbouwwetenschap die vooral in deze eeuw zich nadrukkelijk heeft gericht op een ecologische benadering. Dat is een reactie van blijvende aard geweest op een te zeer op maximale houtproductie ingestelde bosbouw die te weinig rekening hield met de duurzaamheid van de productiecapaciteit van de bosbodem en met de noodzaak om door het scheppen van meer natuurlijke omstandigheden in het bos ongewenste ontwikkelingen als calamiteiten door ziekten en door insecten te beperken. Diegenen die nu de bosbouw verwijten dat zij niet

Nieuw
den a
van de

Nieuwe bossen, ook herbebossingen, kunnen met veel betere, snelgroeiende rassen en herkomsten worden aangelegd dan met de oude bossen het geval was. Dit danken we aan het bosbouwkundig onderzoek van de laatste decennia.

ecologisch is gericht, dat zij „bebladerde lantaarnpalen” produceert, dat zij produktie boven het creëren en duurzaam behouden van een goede bosbodem heeft gesteld, doen er goed aan zich wat meer in de geschiedenis van de bosbouw te verdiepen en wat objectiever het huidige veelal zo fraaie beeld van onze bossen te bekijken.

Door deze ontwikkeling in het bosbeheer hebben de bossen geleidelijk ook een steeds belangrijker betekenis gekregen voor de recreatie en als natuurgebied. Door de toenemende vrije tijd en mobiliteit van de mens kwamen deze functies steeds meer in de belangstelling en werden steeds meer van maatschappelijke en daarmee van politieke betekenis. Geleidelijk echter werden ten behoeve van recreatie en vooral natuurbescherming extra eisen aan het bos gesteld, wat niet zonder gevolgen bleef voor het bosbeheer en de kosten daarvan, gevolgen die met de produktie in het bos minder of niets meer van doen hebben. **Maar dan moet men wel kosten van die andere eisen ten laste van de andere bosfuncties brengen en niet geheel of grotendeels op de houtproduktie schuiven.** Men moet dan eveneens gaan denken aan een billijke, dat wil zeggen op kosten gebaseerde vergoeding aan het bos door diegenen (eventueel de hele samenleving) die deze eisen aan het bos stellen. Daarmee is overigens niet gezegd dat deze eisen niet terecht zouden zijn. Maar ze moeten wel betaald worden, en niet op de houtopbrengsten drukken.

Samenvattend: er moet genuanceerder worden omgesprongen met en een beter gebruik worden gemaakt van de bedrijfsresultaten zoals die door het LEI voor het bestaande bos bekend worden gemaakt en hopelijk nog vele jaren zullen worden gepubliceerd. Ze zijn niet te hanteren als argument tegen het aanleggen van nieuwe bossen of tegen produktieve herbebossingen. Ze zijn al evenmin te gebruiken om ongenueeerd de houtproduktie in discrediet te brengen. We zouden meer inzicht moeten hebben in de kosten van eisen, aan het bos gesteld, die niet van economisch karakter zijn.

Wat moet er gebeuren

De vraag doet zich nu voor hoe dan wel een inzicht moet worden verstrekt in de economische perspectieven van nieuwe bossen en herbebossingen en daarmee ook in de economische zin van houtproduktie. Met het laatste wordt bedoeld op de bedrijfseconomische zin, de zin dus voor de boscijenaar.

Over meer algemene economische aspecten van die

produktie hebben we het al vaker gehad. In dit verband verwijs ik naar de recente 2e druk van „De Beschikbaarheid van Hout”, waarvan conclusies en aanbevelingen zijn vermeld in Bos en Hout Bericht no. 10 van 1986. Bij het beantwoorden van de vraag hoe we een inzicht kunnen krijgen in de **bedrijfseconomische perspectieven van bossen die we in Nederland nu of in de toekomst aanleggen** doet het er weinig toe of het een eerste bosaanleg betreft of dat het om een herbebossing gaat. Men moet in beide gevallen gaan werken met modellen, „theoretische” bossen, bossen op papier. Daarbij moeten normale bedrijfsrisico's in de cijfers worden verwerkt.

Algemeen gesteld zal daarbij moeten worden uitgegaan van de beste mogelijkheden die ter beschikking staan voor de groeiplaats waar het om gaat. Wat betekent dat, „de beste mogelijkheden”? Die vraag beantwoorden betekent dat eerst duidelijk moet worden gemaakt wat men met de bosaanleg wil bereiken. Streeft men naar het meest gunstige bedrijfsresultaat, dan ligt de zaak simpel: men neemt die boomsoorten of mengingen waarvan die ter plaatse het beste groeien, de produktiecapaciteit van de grond niet verminderen maar zo mogelijk nog verbeteren, en die naar verwachting er gezond zullen blijven. Men neemt van deze soorten de beste rassen en herkomsten die op de betrokken groeiplaats gebruikt kunnen worden en men past de beste technieken toe. Binnen al deze voorwaarden kan men zich dan ook nog een aantal varianten per boomsoort voorstellen, bijvoorbeeld verschillende plantafstanden of verschillende omlopen, elke variant met zijn eigen kosten- en opbrengstverhouding. Zo kan een aantal modellen worden gemaakt dat volledig kan worden doorgerekend, waarbij ik de techniek van die berekeningen nu maar buiten beschouwing laat. Zo komt men dan per boomsoort tot een aantal rentabiliteitsbegrotingen die op een bepaald bosbezit kunnen worden losgelaten. Over de mogelijkheden van dergelijke modellen voor bosbeheer en bosbouwbeleid heb ik lang geleden al eens iets gepubliceerd, waarnaar ik kortheidshalve verwijs (Nederlands Bosbouw tijdschrift 1969, nr. 3, pag. 67-74).

Het is vooral het Boschap dat zich vrij intensief heeft beziggehouden met modelberekeningen. Ze zijn in hun totaliteit gepubliceerd in 1983 („Rentabiliteit van de teelt van enige voor de Nederlandse bosbouw belangrijke boomsoorten”). Verder heeft onlangs het Nederlands Economisch Instituut een rapport uitgebracht aan de minister van Landbouw en Visserij, een zeer interessant rapport, dat de economische problematiek van de Nederlandse bosbouw behandelt. Daarin is ook een bijdrage van het LEI opgenomen waaruit blijkt dat ook dit instituut zich met bedrijfseconomische modellen voor nieuwe bossen heeft beziggehouden. Die bijdrage is gebaseerd op een uitgebreid rapport dat pas begin volgend jaar wordt gepubliceerd; dan kan ook de betekenis van de LEI-modellen voor de praktijk worden beoordeeld. Het zal duidelijk zijn dat, gezien de grotere mogelijkheden die de moderne bosbouw ter beschikking staan, de modelresultaten aanzienlijk gunstiger zijn dan de bedrijfsuitkomsten van bestaande, lang geleden aangelegde bossen. Bosbeheerders die met dat bestaande bos te maken hebben vinden dan ook de modelresultaten vaak veel te optimistisch. Toch zijn ze dat niet. Maar men heeft nog niet de effecten van moderne methoden en van nieuwe mogelijkheden leren kennen. Dat is een gevolg van weer hetzelfde probleem van de bosbouw dat men steeds tegen het lijf loopt: door de lange tijd tussen planten en oogsten wordt men pas met het eindresultaat geconfronteerd als allang weer nieuwe mogelijkheden en nog betere methoden zijn ontdekt.

Wil een zinnig gesprek mogelijk zijn over de bedrijfsresultaten van nieuw bos, dan zal men dus met modellen moeten werken die hopelijk steeds beter, steeds vollediger zullen worden en die het basismateriaal voor elke bosbouwvoorlichter zouden moeten vormen. Als ik spreek over „vollediger”, doel ik ook op het volgende: men zal de bedrijfsresultaten moeten aanpassen aan de categorie bosbezitter of toekomstige boscigenaar waarmee men te maken heeft. Een particulier die vrijstelling van inkomstenbelasting op bosopbrengsten geniet zal, bedrijfseconomisch gezien, anders moeten redeneren dan een gemeente. Iemand die veel werk zelf uitvoert, tot en met de oogst toe, zal anders rekenen dan iemand die alle werk door derden laat uitvoeren. En dan heb ik het nog niet eens gehad over die bosbezitters die voor een deel of misschien wel voor hun hele bos de produktie en het optimale bedrijfsresultaat helemaal niet centraal stellen maar hun beheer willen afstemmen op recreatie voor anderen of, voor zichzelf, die bepaalde natuurwaarden extra willen ontwikkelen, die, om welke reden dan ook een langere omloop dan de meest economische willen aanhouden, enzovoorts, enzovoorts. Want ook deze boscigenaren zullen moeten rekenen. Ook zij zullen immers moeten weten of zij in de toekomst wellicht met verliezen moeten rekenen die toch door iemand betaald zullen moeten worden. Dat in deze gevallen in de regel geen berekeningen worden gemaakt is bekend. Maar dat wil nog niet zeggen dat dit geen de-kop-in-het-zand-steken is. Je moet weten wat je door een bepaalde beheersdoelstelling, in vergelijking met de meest economische manier, aan extra kosten maakt en aan inkomsten derft. Dat moet je kunnen verantwoorden. Dan doe je je keuze pas echt verantwoord.

Het zou een goede zaak zijn als modeluitkomsten als die van het Boschap eens konden worden losgelaten op enkel bosbezittingen die in de studies van het LEI, in het begin van dit artikel genoemd, zijn betrokken. Bosbouwkundig en bodemkundig onderzoek zouden tezamen zonder meer in staat zijn om voor dergelijke bossen de meest verantwoorde en tegelijk doelmatige boomsoortenverdeling te vinden waarna in overleg met beheersdeskundigen een „modelbosbezit” zou kunnen worden ontwikkeld dat dan op zijn bedrijfseconomische perspectieven moet worden doorgerekend. Het resultaat zou dan moeten worden vergeleken met de bedrijfsuitkomsten in de huidige situatie, zoals die door het LEI zijn berekend. Een paar van die vergelijkingen zouden de discussies over de economische perspectieven van de bosbouw in ons land aanzienlijk kunnen verhelderen. Als we daarbij dan ook nog enkel beheersvarianten met meer of minder aandacht voor recreatie en bepaalde opvattingen over natuurbeheer zouden kunnen betrekken, zou het resultaat nog interessanter worden.

Iets over houtprijzen

Vaak wordt men bij gesprekken met grondeigenaren geconfronteerd met onzekerheid over de prijs die zij later, vaak vele decennia na het planten, voor hun hout zullen krijgen. Dat is begrijpelijk. De opbrengsten in de bosbouw worden immers in sterke mate bepaald door de prijs die de verschillende geoogste sortimenten opbrengen. Dat geldt ook voor de uitkomsten van de bovengenoemde modellen voor nieuwe bossen. Alleen wordt daar de situatie wat moeilijker omdat de houtprijs over 20 tot meer dan 100 jaar een theoretische is. Daarom wordt bij die modellen rekening gehouden met de prijzen van nu. Dat geldt ook voor de kosten die na de aanleg gemaakt worden. Dat is natuurlijk niet zo reëel.

Want de prijzen zullen wél veranderen. Als we er van uitgaan dat de prijzen in ieder geval de inflatie zullen volgen, kunnen we volstaan met bij de modellen hantieren van een wat lagere rente. Zou er daarentegen wél sprake zijn van een reële prijsstijging van rondhout, dan zitten we met te ongunstige modelberekeningen en zijn we nodeloos pessimistisch. Nu heeft het Nederlands Economisch Instituut in zijn eerdergenoemde rapport op grond van zijn onderzoek gesteld dat rekening moet worden gehouden met een nominale prijsstijging van rondhout van 4,5 tot 7% in de komende 25 jaar, dat wil zeggen een reële stijging van 1,9 à 4,4% per jaar. Het is uiteraard mogelijk om deze prijsstijging in de modellen mee te nemen.

Men leest nogal eens over ongunstige prijsontwikkelingen in het verleden. Veelal is dat het gevolg van onbekendheid met één of meer factoren die men niet uit het oog mag verliezen als men over houtprijzen en hun ontwikkeling spreekt. Over de houtprijzen en over de factoren die daarop van invloed zijn, is geschreven in Bos en Hout Bericht nr. 4 van 1986. Ik hoop daarin duidelijk te hebben gemaakt hoe voorzichtig men moet zijn met interpretaties van, en met oordelen over het niveau van de houtprijzen en over hun ontwikkeling in het verleden, en wel in verband met de volgende factoren:

- de grote veranderingen in de samenstelling en kwaliteit van belangrijke categorieën rondhout als zaaghout en vezelhout door de tijd heen, waardoor prijzen van vroeger absoluut niet meer te vergelijken zijn met die van vandaag.
- de grote invloed van de situatie op de wereldhoutmarkt op de prijzen in West-Europa.
- de grote invloed die Canada, een land met kunstmatig laaggehouden rondhoutprijzen, op die wereldhoutmarkt heeft.

In het algemeen wordt in belangrijke produktiegebieden als Noord-Amerika en Noord-Europa rekening gehouden met een reële prijsstijging van rondhout in de toekomst. Dit is overigens een ontwikkeling die onontkoombaar lijkt gezien de schaarste aan rondhout die al optreedt (Noord-Europa) of wordt voorzien (Noord-Amerika). Deze ontwikkeling lijkt de, al eerder genoemde conclusie van het Nederlands Economisch Instituut over prijsstijgingen in de toekomst te bevestigen. Deze conclusie stemt trouwens overeen met de verwachting in de USA, namelijk een reële prijsstijging van 2 à 4% per jaar, afhankelijk van houtsoort en regio.

Onderzoek en voorlichting

Tenslotte: het zal uit het voorgaande duidelijk zijn hoezeer het van belang is dat de economische kant van de bosbouw verantwoord en dat wil ook zeggen genuanceerd wordt benaderd. Men mag niet de verschillende boomsoorten of bostypen, bestaand bos en nieuw aan te leggen bos, voor houtoogst bestemd en juist niet op produktie gericht bos over één kam scheren!

Wat broodnodig is, is een voortdurend op de behoefte van de praktijk inspelend onderzoek naar de bedrijfsresultaten voor alle categorieën bos die van belang zijn en een economische én bosbouwkundige analyse van die resultaten.

Wat verder dringend nodig is maar wat niet zonder dat onderzoek kan, is een doelmatige voorlichting over bedrijfsresultaten, een voorlichting die onderscheid weet te maken tussen al die verschillende categorieën bos, zowel bestaand als nieuw aan te leggen bos, en die ook een gedifferentieerde benadering van de verschillende categorieën boscigenaren kent.

Ir. H. A. van der Meiden